

สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงตัดสินกรณีนางอำแดงเลือกผัว

วิบูล วิจิตรวาทการ

หลวงวิจิตรวาทการ ท่านเคยเล่าให้ผู้เขียนฟัง เมื่อสมัยยังเป็นเด็กอยู่ ว่าในแผ่นดินของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้น มีระฆังใหญ่อันหนึ่งแขวนไว้หน้าวัง เมื่อพระราชาราชกุมารีมีความทุกข์ร้อน ถูกขุนนางข้าราชการข่มเหงรังแก หรือมีเรื่องวิวาท ทะเลาะเบาะแว้งต่อกัน ก็สามารถตีระฆังขึ้น เรื่องร้องทุกข์หรือวิวาทนี้ต่อพ่อขุนรามคำแหงโดยตรง และพระองค์จะทรงกรุณาเสด็จออกมาพบ และตัดสินแก้ปัญหาปัญหาต่าง ๆ ให้

ผู้เขียนยังจำคำในเพลงหนึ่งที่หลวงวิจิตรวาทการท่านแต่งสรรเสริญความดีของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในเรื่องนี้ว่า

เมื่อเสียงระฆังที่แขวนนอกวังเคาะดังขึ้นมา พ่อขุนก็โปรดไม่ทรงถือโทษเรียกเข้าไปหา มีคดีฟ้องร้องเจ็บช้ำหมองใจ ต้องทุกข์อย่างไรก็ทรงแก้ปัญหา เป็นพระคุณอันใจของชาวไร่ชาวนาเกษมสำราญทั่วหล้า เขตแคว้นสุโขทัย

มาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินมีลักษณะเป็นเทวดาพระราชาราชกุมารีธรรมดานั้น มีสภาพไร้ความหมาย ใครจะร้องทุกข์ถวายฎีกาต่อองค์พระเจ้าแผ่นดินโดยตรงนั้น แทบจะเรียกได้ว่าไปไม่ได้

คนไทยทั่วไปที่เรียกกันว่าไพร่นั้น ถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีสิทธิ์ มีแต่เชื้อพระวงศ์ขุนนางข้าราชการที่ได้โอกาสใกล้ชิดของพระเจ้าแผ่นดิน

ชาวไทยที่เป็นราษฎรเดินดินธรรมดา หากมีเรื่องเดือดร้อนถูกผู้มีอำนาจข่มเหงรังแก ก็มักจะต้องทนรับเคราะห์กรรมนี้อย่างเงียบ ๆ หรือทนไม่ได้ก็ต้องหนีเตลิดเข้าป่าเป็นโจรผู้ร้ายไป

ผู้เขียนจึงรู้สึกชื่นใจ เมื่ออ่านถึงศึกษามาถึงแผ่นดินรัตนโกสินทร์ เห็นว่า การทำเรื่องราวขึ้นฎีกาโดยตรงต่อพระเจ้าแผ่นดินนี้ ได้มีการรื้อฟื้นให้ทำขึ้นมาได้ใหม่

เพราะในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นองค์กษัตริย์ที่ประเสริฐ มีพระทัยเมตตากรุณาต่อราษฎรทั้งปวง ทรงมีประกาศของพระองค์เองเกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองมากมายหลายร้อยฉบับ และในเวลาเดียวกันก็ได้ทรงรับฎีกาที่ราษฎรซึ่งตกทุกข์ได้ยากทำขึ้นเกล้าถวาย

แม้จะเป็นเรื่องราวที่เล็กน้อยเต็มที ก็ยังอุตสาหะรับฟังและแก้ไขปัญหาก็
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้เขียนและผู้เผยแพร่เพื่อประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ดังตัวอย่างของเรื่องเล็กมากอันหนึ่ง ที่จะเล่าให้ฟังกันในฉบับนี้ คือเรื่องของนางหรือนางสาว
อัญแดงเลือกผัวไม่สำเร็จ

ที่ผู้เขียนจะเรียกเธอว่านางหรือนางสาวนี้ ก็เพราะว่าในขณะที่ขึ้นฎีกาต่อองค์สมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ คุณอัญแดงเธอไม่ใช่สาวบริสุทธิ์ แต่ในเวลาเดียวกันก็ยังไม่ได้แต่งงานมีผัวเป็น
หลักเป็นแหล่ง

เรื่องราวมีอยู่ว่า เมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม 7 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก สมเด็จพระจอมเกล้า
เสด็จออกหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ มีหญิงสาวคนหนึ่งอายุ 21 ปี ชื่ออัญแดง ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บาง
ม่วง แขวงเมืองนนทบุรี ได้แอบรักใคร่ได้เสียเป็นชู้กับชายหนุ่มชื่อนายริดอยู่เป็นเวลานาน โดยที่พ่อ
แม่ของเธอไม่รู้เรื่องราว

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งมีกระต่ายอีกคนหนึ่งชื่อนายภู ให้เฝ้าแก่มาสู่ขอแม่อัญแดงให้เป็น
ภรรยา

พ่อแม่ของเธอคือนายเกต กับนางอัญแดงน่วม ก็รู้สึกดีใจชอบใจที่นายภูนี้ท่าทางจะ
เป็นสามีที่ดี เต็มใจยกนางอัญแดงให้เป็นเมียทันที

ปัญหามีอยู่ว่า นางอัญแดงนี้รักกับนายริดถึงกับเสียตัวให้เขาไปแล้ว เมื่อพ่อแม่จะบังคับให้
แต่งงานกับนายภู อัญแดงสาวก็ไม่ยอม จึงถูกพ่อแม่ตำทาสกับทุบตี ก็ยังไม่ยอม ผลคำประกาศนี้ตอน
หนึ่งเล่าเป็นใจความว่า

“เมื่อวันอาทิตย์เดือนอ้าย แรม 7 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก เสด็จออกหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ มี
หญิงสาวคนหนึ่งทำเรื่องราวฎีกามาทูลเกล้าถวาย ความในฎีกาดังนี้

ข้าพระพุทธเจ้าอัญแดง เหมือนเป็นบุตรนายเกต อัญแดงน่วม อายุข้าพระพุทธเจ้าได้ 21 ปี ตั้ง
บ้านเมืองอยู่บางม่วง แขวงเมืองนนทบุรี มีความทุกข์ร้อน ขอพระราชทานพระบรมราชโองการ
เรื่องราวให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระราชอาญาเป็นล้นเกล้า

เดิมข้าพระพุทธเจ้ากับนายริดรักใคร่เป็นชู้กัน บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าหาไม่รู้ไม่

ครั้นอยู่มา ณ เดือน 4 ปีชวด ฉศก นายภูให้เฝ้าแก่มาขอข้าพระพุทธเจ้าต่อบิดามารดา
ข้าพระพุทธเจ้า มีบิดามารดาก็ยอมจะให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นภรรยา นายภู ข้าพระพุทธเจ้ารู้ความว่า
บิดามารดาจะยกให้พระพุทธเจ้าให้เป็นภรรยาในภู ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมบิดามารดาโกรธ ตำว่า
ทุบตีข้าพระพุทธเจ้า”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เมื่อการดำ่ว่าทุบตีจนพวกข้าดำเขียวนั้นยังไม่เป็นผล สวอำแดงยืนยันไม่ยอมเป็นเมียนายภู่ อยู่ดี พ่อแม่ของเธอจึงประกาศอนุญาตให้นายภู่มาดูดำแดงไปเป็นเมียตามอำเภอใจ

ในสมัยโบราณนั้น การศึกษาไปข่มขืนเป็นเรื่องธรรมดา หลึงใตไม่เต็มใจเป็นเมียของชายหนุ่มที่มาขอ ผู้หลักผู้ใหญ่ก็เชื่อกันว่าหากถูกฉุดกระชากลากตัวไปนอนทับจับขยำตรงนั้นตรงนี้สักพักหนึ่ง ก็คงจะอ่อนระทวยยินยอมให้ชายทำชำเรา และในที่สุดก็จะรู้สึกชอบและติดใจอยากเป็นเมียเขาไปเลย

นายภู่ได้รับการยุ้งแต่พ่อแม่ของสวน้อย ก็ทำตามด้วยความยินดี ฉุดกระชากลากตัวนางอำแดงไปจนถึงบ้าน

แต่คงจะเป็นชายหนุ่มที่มีความสุภาพบุรุษอยู่ข้าง ไม่คิดที่จะข่มขืนนางอำแดงในทุ่งหญ้าป่าไม้ หรือในที่สาธารณะ อยากจะเชื่อเชิญให้เธอเข้าไปร่วมรักกันในห้องนอน จึงเป็นโอกาสให้สวอำแดงขัดขืนต่อต้านประท้วง โดยนั่งอยู่ที่นอกชานตลอดคืนไม่ยอม เข้าร่วมห้องร่วมหอด้วย

เมื่อมีโอกาสสวอำแดงก็หลบหนีกลับมาหาพ่อแม่ตามเคย ยอมถูกดำว่าถูกทุบถองถูกกระเทียบโดยไม่ปฏิบัติตามคำขู่เชิญขอร้องของพ่อแม่ ถึงขนาดดำว่าพ่อแม่โกรธจะเอาปืนมายิงให้ตายก็ยังไม่แคร์อยู่ดี ข้อความในประกาศฉบับนี้มีต่อไปว่า

“ครั้น ณ เดือน 4 แรม 11 ค่ำ ปีชวด ฉศก เวลาพลบค่ำ บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายภู่ฉุดตัวข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนในภู

นายภู่ให้ข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปในห้องเรือน ข้าพระพุทธเจ้าไม่ไป ข้าพระพุทธเจ้าก็นั่งอยู่ที่ชานเรือนในภูจนรุ่งขึ้นเวลาเช้า ชายหญิงชาวบ้านได้รู้เห็นเป็นอันมาก แล้วข้าพระพุทธเจ้าก็กลับมาบ้านเมืองบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาก็ดำว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้าอีก จะให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นภรรยา นายภู่ให้จงได้

แล้วบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าให้นายภู่ฉุดตัวข้าพระพุทธเจ้าไปที่บ้านเรือนนายภู่อีกครั้งหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าก็หาขึ้นไปบนเรือนในภูไม่ แล้วข้าพระพุทธเจ้าก็กลับมาบ้านเรือนบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาโกรธดำว่าทุบตีข้าพระพุทธเจ้า แล้วก็ดำว่าถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมเป็นภรรยา นายภู่ จะเอาปืนยิงข้าพระพุทธเจ้าให้ตาย

ข้าพระพุทธเจ้ากลัว ก็หนีไปหานายริดขู้เดิมข้าพระพุทธเจ้าได้ 2 วัน 3 วัน

บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าสั่งผู้มีชื่อให้บอกนายริดให้เอาดอกไม้ธูปเทียนมาจะสมาบิดามารดาข้าพระพุทธเจ้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นายริดก็ให้ผู้มีชื่อ แก่แก่เอาดอกไม้รูปเทียนมาจะสมาบัติตามารดาข้าพระพุทธเจ้า บิดามารดาข้าพระพุทธเจ้าจึงพาแก่แก่เอาดอกไม้รูปเทียนไปที่บ้านกำนัน

ในเวลานั้นนายภูไปคอยอยู่ที่บ้านกำนัน นายภูจึงอายัดตัวแก่แก่ไว้แก่กำนัน”

คราวนี้เรื่องก็ยุ่งยากมากขึ้น เพราะนายภูนั้นซักจะตกมันติดใจสาวอำแดงเสียแล้ว ไม่ยอมสละเธอให้แก่นายริดซู้รัก ถึงแม่พ่อแม่ของสาวอำแดงจะเปลี่ยนใจยกลูกสาวให้แก่นายริด ผู้เขียนไม่ทราบว่าจะนายภูได้จ่ายเงินทองล่วงหน้าเป็นค้ำมัดจำให้แก่พ่อแม่สาวอำแดงไปแล้วหรือเปล่า จึงพยายามติดตามเอาตัวเธอมาเป็นเมียให้ได้

หรือจะเป็นเพราะความรักอันบริสุทธิ์ใจก็ได้ เรื่องจึงถึงถึงขั้นถึงข้าราชการต้องตัดสิน

ท่านผู้นั้นคือ หลวงสยามนทเขตต์จึงมีการศึกษาความกันขึ้น ทางสาวอำแดงก็ยืนยันว่าตนเองมิได้รักนายภู ถึงแม้จะถูกขูดไปถึงบ้านก็มีได้ยอมเป็นเมียของชายที่เธอไม่ปรารถนา

มิชวบ้านทั้งชายหญิงเป็นพยานให้ได้ ว่าเธอไม่ได้เข้าไปร่วมรักในเรือนหอกับนายภู ตนเองนั้นได้เป็นเมียของนายริดมานานแล้ว จึงปรารถนาที่จะแต่งงานกับนายริดต่อไป

ส่วนนายภูนั้น ทั้งโกรธ ทั้งอนไม่ยอมให้คำสาบานว่า สาวอำแดงไม่ได้ตกเป็นเมียของตน ซ้ำยังไม่ยอมให้อำแดงเองสาบานในเรื่องนี้

ลงท้ายข้าราชการหลวงปลัดและพระนนทบุรีก็ตัดสินแบบไม่ค่อยเข้าท่า สั่งให้ซึ่งสาวอำแดงไว้ให้มารดาของเธอมาชู้เชิญให้เป็นเมียในภูตามเดิม

และระหว่างที่กักขังอยู่นั้น ก็พยายามกลั่นแกล้งใช้แรงให้แม่อำแดงนี้ใจอ่อน ประกาศอธิบายต่อไปว่า

“ครั้น ณ เดือน 7 ปีฉลู สัปตศก มีหมายหลวงสยามนทเขตต์ เป็นปลัดไปก่อน ข้าพระพุทธเจ้ากับนายริด กับบิดามารดานายริดมาที่ศาลากลางเมืองนนทบุรี หลวงปลัดแลกรมการถามข้าพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าให้การว่าข้าพระพุทธเจ้าหาได้รักใคร่ยอมเป็นภรรยานายภูไม่

พระนนทบุรีและกรมการเมืองเปรียบเทียบตัดสินว่า ถ้านายภูสาบานตัวได้ว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ยอมเป็นภรรยานายภู ให้นายริดแพ้ความนายภู นายภูมิไม่ยอมสาบานแล้วกรมการเปรียบเทียบว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าสาบานตัวได้ว่า ไม่ได้ยอมเป็นภรรยานายภู ให้นายภูยอมแล้วความแก่กัน นายภูก็หายยอมให้ข้าพเจ้าสาบานไม่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้นเดือน 9 ขึ้น 2 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก นายภูกลับฟ้องกล่าวโทษนายริดกับบิดามารดานายริด กับผู้มีชื่อเข้าแก่สองคน มีความแจ้งอยู่ในฟ้องนายภูนั้นแล้ว พระนนทบุรีและกรรมการเกาะใต้ตัวนาย ริดกับบิดามารดานายริด กับผู้มีชื่อเข้าแก่ 2 คนมาแล้ว บังคับให้นายริดส่งตัวเข้าพระพุทเจ้า นายริด ก็ส่งตัวเข้าพระพุทเจ้าให้ตุลาการ

นายริดกับบิดามารดานายริดแลผู้มีชื่อเข้าแก่ 2 คน ก็เป็นคู่สู้ความกับนายภู แต่ตัว เข้าพระพุทเจ้าได้ให้การไว้ต่อตุลาการเป็นความสัตย์ความจริง เข้าพระพุทเจ้าหาได้เป็นภรรยา นาย ภูไม่ แจ้งอยู่ในคำให้การนั้นแล้ว

นายเปี่ยมพระธรรมรงค์คุมตัวเข้าพระพุทเจ้ากักขังไว้ที่ตะรางแล้วมารดาเข้าพระพุทเจ้าก็ มาว่าขู่เชิญจะให้เข้าพระพุทเจ้ายอมเป็นภรณานายภูให้จงได้ เข้าพระพุทเจ้าไม่ยอม

เข้าพระพุทเจ้าเดือนตุลาการให้ชำระความต่อไป ก็ไม่ชำระให้ นายเปี่ยมพระธรรมรงค์ก็คุม ตัวเข้าพระพุทเจ้ากักขังไว้แก่งใช้การงานต่าง ๆ เหลือทน ได้ความทุกข์ร้อนนัก

เข้าพระพุทเจ้าถึงได้หนีมาทำฎีกาทูลเกล้าถวายพระราชาอาญาเป็นล้นเกล้า เข้าพระพุทเจ้า ไม่ยอมเป็นภรรยา นายภู พระพุทเจ้าสมัครเป็นภรรยา นายริดผู้เดิมของเข้าพระพุทเจ้าต่อไป ขอ พระบารมีปกเกล้าเป็นที่พึ่ง ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าขอเดชะ”

ความจริงคิดแล้วก็น่าสงสารสาวอำแดงนี้นัก เพราะนอกจากจะถูกพ่อแม่ตำว่าทุบตีจนเจ็บ ตัวแล้ว ยังต้องโดนจับใส่คุกใส่ตะรางให้ทนทุกข์ทรมาน เพราะมีผู้ชาย 2 คน แย่งกันจะเอาเธอเป็น ภรรยา

เคราะห์ดีที่โชคชะตายังช่วยให้สามารถหลบหนีออกมาจากคุกได้และมีสติปัญญาความเก่ง กล้าพอที่จะทำหนังสือเรื่องร้องทุกข์ขึ้นถวายต่อพระเจ้าแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาฯรับฟังเรื่องเล็กเรื่องน้อยของ ประชาชนที่ได้รับความหมายคนหนึ่งนี้เป็นอย่างดี ทรงพิจารณาเหตุผลรายละเอียดอย่างถี่ถ้วน และ บัญชาให้จมีนราชามาตย์กับนายรอดมหาดเล็กไปจัดการตัดสินคดีนี้ โดยให้คำแนะนำสั่งสอนว่าสาว อำแดงนี้อายุก็เกิน 20 ปีแล้ว ไม่ใช่เด็กไร้เดียงสา ควรจะมีสิทธิ์เลือกผัวของตนได้ตามชอบใจ

ในขณะที่เดียวกัน นายริดซึ่งเป็นชายชู้ก็กระทำให้ผิดชนบประเพณี แอบได้เสียกับลูกสาวเขาโดย ไม่บอกพ่อแม่ เพราะฉะนั้นสมควรที่จะขอขมาต่อบิดามารดาของสาวอำแดงและเอาเงินมาให้พ่อแม่ 80 บาท หรือ 1 ชั่ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรรมใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในเวลาเดียวกันนายภูก็ต้งนับว่าเสียผลประโยชน์เพราะมาสู่อำแดงด้วยจิตใจบริสุทธิ์ เสียเวลาอาจจะเสียทรัพย์สินเงินทองให้แก่พ่อแม่ของอำแดงมาบ้างแล้ว เพราะฉะนั้นควรได้รับการชดใช้เป็นเงิน 10 ตำลึง จากชายชู้คือนายริด

ชั้นสุดท้ายได้ทรงตักเตือนว่า ลูกชายหรือลูกสาวนั้น ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉานที่เลี้ยงไว้ จะไปขู่เชิญ บังคับให้คนอื่นเอาชุดลากไปทำตามอำเภอใจนั้น พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วย ประกาศบทนี้มีข้อความต่อไปว่า

“ฎีกานี้ทรงแล้ว จึงทรงพระราชหัตถเลขาสลักหลังฎีกาลง ถ้าความเรื่องทีกล่าวในฎีกานี้ไม่ผิดไกลจากการที่เป็นจริงนัก ให้จมีนราชามาตย์กับนายรอดมอญมหาดเล็กขึ้นไปจัดการตัดสินให้หญิงผู้ร้องฎีกาตกเป็นภรรยาชายชู้เดิมตามสมควร

เพราะหญิงนั้นอายุก็มาถึง 20 ปีเศษแล้ว ควรจะเลือกหาผัวตามชอบใจได้ แต่ให้ชายชู้เดิมเสียเบี้ยระเมิดให้บิดามารดาหญิงชั่งหนึ่ง ใช้ชายผู้ที่ได้หญิงอย่างนั้น ด้วยบิดามารดายอมยกให้ 10 ตำลึง รวมเป็นเงิน 30 ตำลึง

ค่าฤชาธรรมเนียมให้ชายชู้เดิม เสียแทนบิดามารดาหญิงแต่ชายที่ว่าเป็นเจ้าของหญิงนั้นด้วย ให้ความเป็นเล็กแล้วแก้กันทั้งเรื่อง

แต่ถ้าความแปลกจะมีนอกจากที่ว่าในฎีกานี้ จะต้องตัดสินตามศักดิ์ 2 อย่าง คือ กิริยาที่บิดามารดายอมยกให้บุตรหญิงของตัว ไปแก่ชายนั้นกระมัง จึงต้องยอมให้เขาจุด

ก็ถ้าการเป็นดังนี้ให้ตัดสินว่า บิดามารดาไม่ได้เป็นเจ้าของบุตรชาย บุตรหญิงดังหนึ่งคนเป็น เจ้าของโคกระบือช้างม้า จะตั้งราคาขายตามชอบใจได้หรือ ตั้งนายเงินเป็นเจ้าของทาสที่มีค่าตัวจนจะขายทาสนั้นตามค่าตัวเดิมได้

เมื่อบิดามารดาจนจะขายบุตรต่อบุตรยอมให้ขายจึงขายได้ ถ้าไม่ยอมให้ขาย ก็ขายไม่ได้

หรือยอมให้ขาย ถ้าบุตรยอมรับหนี้ค่าตัวเพียงเท่าไรก็ขายได้เพียงเท่านั้น

กฎหมายเก่าอย่างไรผิดไปจากอย่างนี้อะไรเอา

เพราะฉะนั้นในความเห็นเรื่องนี้ ถ้าบิดามารดาเอาหญิงเอาชื่อหญิงนั้นไปขายให้แก่ชายที่จุดมาเท่าไร ก็ให้บิดามารดาใช้เงินตัวเอง อย่าให้ชายผู้เดิมแลตัวหญิงต้องใช้เพราะเห็นชัดว่าตัวหญิงไม่ยอมให้ขาย แลหญิงนั้นเมื่อหนีจากบิดามารดาตามชายชู้ไป ถ้าเอาเงินทองสิ่งของบิดามารดาติดตัวไปด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ถ้าบิดามารดาไม่ยอมก็ให้เร่งคืนให้ เว้นไว้แต่ว่านุ่งหมและเบี้ยเงินหรือสิ่งของราคาสัก 3 ตำลึง ให้บิดามารดาคดให้หญิง เพื่อจะเป็นเสบียงเลี้ยงตัวอยู่สักเดือนนึ่งสองเดือน กว่าจะมีที่ทำมาหากินกับชายที่ตัวหญิงนั้นยอมเป็นเมียเขา

ความวิวาทอ้ายดแลฟองเกล้าให้เลิกเสียให้หมด ตามลัทธิผู้ชายในบ้านในเมืองทุกวันนี้ พอใจ ถือว่าหญิงคนใดชายได้พาเข้าไปในที่ลับจับต้องถึงตัวแล้ว ก็พอใจถือตัวว่าเป็นเจ้าผัว ความก็ว่าอย่างนั้น ผู้ตัดสินก็ว่าอย่างนั้น แล้วแต่ตัดสินให้ผัวเป็นเจ้าของแลให้เมียเป็นดังสัตว์เดรัจฉาน

เพราะลัทธิอย่างนั้นแหละจึงได้ตัดสินในเวลาหนึ่งให้เลิกกฎหมายเก่า ว่าหญิงหย่าชายหย่าได้นั้น ให้ยกกฎหมายนั้นต้องยุติธรรมอยู่ ให้เอาเป็นประมาณความเรื่องนี้ที่เปรียบเทียบพิจารณาว่า เป็นเมียว่าไม่ได้เป็นเมีย ให้แยกเสียเอาแต่ตามใจหญิงที่สมัครไม่สมัครเป็นประมาณ

หญิงใดมีชายมาขอ บิดามารดาแยกให้โดยยอมไปอยู่ด้วยกัน มีผู้รู้เห็นด้วยกันมากกว่า 2 คน เป็นผัวเมียกันร่วมสุขร่วมทุกข์ทุรอนเดียวกันอยู่นานหลายวันหลายเดือน ประจักษ์แจ้งแก่คนรอบบ้านรอบเมือง ไม่มีใครขัดใครเถียง จึงควรตัดสินว่าเป็นผัวเมียกันในเรื่องนี้จะให้เป็นอย่างนั้นจะไม่ได้ จึงต้องให้เป็นไปตามใจหญิงสมัคร”

เรื่องที่เล่ามานี้ เป็นตัวอย่างที่ดีซึ่งแสดงให้เห็นถึงดวงจิตที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 รวมทั้งพระสติปัญญาที่แหลมคม รู้แจ้งถึงรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งทำให้สามารถทรงตัดสินแก้ไขปัญหาเล็กน้อยและใหญ่ได้ด้วยความยุติธรรม

เหตุการณ์นี้จึงลงเอยด้วยดี สิวอำแดงได้รับอนุญาตให้เป็นเมียของนายริดชูเก่า นายภูนั้นก็อุตสาห์ได้เงินมาครึ่งซังหรือ 10 ตำลึง เป็นค่าชดใช้เรี่ยวแรงที่ต้องเสียไปในการนุดสาวมาจากบ้านของพ่อแม่และเป็นการทำขวัญที่ต้องนอนหนาวอยู่ในเรือนหอเพียงผู้เดียว ปล้อยให้สาวอำแดงนั่งตบยุงตากน้ำค้างอยู่ที่นอกชานตลอดคืน

ส่วนพ่อแม่ของอันแดงนั้น ก็มีโอกาสได้ขายลูกสาวเป็นราคาถึง 1 ซัง ซึ่งในสมัยนั้น ก็เรียกได้ว่าเป็นเงินไม่น้อย เป็นการตอบแทนความดีที่ได้เลี้ยงดูอันแดงมาแต่เล็กจนโต เป็นการชดใช้ค่าแรงที่ต้องเสียไปในการดำทว่าทุบตีลูกสาวแสนดี